

Борис Тищик

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна)
kaf.ist@ukr.net

DOI: 10.33498/opus-2020-01-197

УДК 340.15(477.8)“1918/1919”

РОЗВИТОК ПРАВА У ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1918–1919 РОКИ)

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано становлення у листопаді 1918 р. Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), з часу проголошення і діяльності якої у 2018–2019 рр. минуло 100 років.

Мета статті – розглянути історичну долю Галичини перших десятиліть ХХ ст. Значну увагу зосереджено на характеристиці особливостей становлення права ЗУНР (прийняття тимчасової Конституції, конституційних законів про громадянство, про державну мову (українську), про встановлення основних засад виборчого права (його загальність, рівність, таємність), про вибори до Галицького Сейму, серії законів із державного права (про структуру центральних і місцевих органів влади й управління, судоустрій країни, створення правоохоронних органів тощо).

Показано, що одним із найважливіших законів, прийнятих Українською Народною Радою (УН Рада), був “Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії”, який завершив процес конституційного оформлення новоствореної держави. Цей правовий акт забезпечив внутрішню легітимізацію влади та сформулював основні напрями розвитку ЗУНР як суверенної держави. З проголошенням новоствореної держави парламентською республікою було обґрунтовано принципи поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Територія держави визначалася етнографічними межами проживання українців у складі Австро-Угорської імперії. Зasadничими нормами Тимчасової конституції ЗУНР стало гарантування широких політичних і національних прав поляків, євреїв та німців. Тимчасовий характер Конституції обґрунтовувався необхідністю організації роботи Сейму республіки, до першочергових обов’язків якого і входило утвердження Основного закону держави.

УН Радою, урядом, державним секретарствами було прийнято ще чимало нормативно-правових актів із різних галузей державно-політичного, соціально-економічного, культурно-освітнього та інших галузей життя новоствореної української держави на західних землях України. Вживалися енергійні організаційні заходи щодо їх реалізації. Щоправда, довше, ніж вісім місяців, проіснувати, розвинутися, зміцнитися ЗУНР не зуміла: при прямій військовій і дипломатичній підтримці

© Борис Тищик, 2020

Борис Тищик

країн Антанти її окупувала Польща. Проте створення її правової основи, як і взагалі розвиток права у ЗУНР, заслуговує на увагу та схвалення навіть сьогодні.

Ключові слова: право; законодавство; держава; Західноукраїнська Народна Республіка; Україна.

Однією з важливих проблем історії українського державотворення є аналіз права Західноукраїнської Народної Республіки (далі – ЗУНР). Незважаючи на те, що ЗУНР існувала в складних умовах, Українською Національною Радою (далі – УН Рада) було розроблено і прийнято ефективне законодавство, яке характеризувалося демократичністю та високим як для того часу рівнем юридичної техніки.

Як відомо, проголошенню ЗУНР передували події, пов'язані з наближенням до завершення Першої світової війни. Країни Центрального блоку, які розпочали у серпні 1914 р. цю війну, зазнали поразки. В Європі ширився національно-визвольний рух поневолених народів, які наполегливо прагнули своєї незалежності та державності (чехів, словаків, поляків, хорватів та ін.). Української держави у той час не існувало: історичні українські землі ще значно раніше були захоплені агресивними сусідами. Зокрема, основна частина території України – царською Росією, Галичина та Буковина – Австрією, Закарпаття – Угорщиною.

Мета дослідження – розглянути історичну долю Галичини перших десятиліть ХХ ст.

Отож, на цей час Галичина входила до складу Австро-Угорської монархії, що захопила цей край після так званого першого поділу Польщі (1772 р.; остання ж володіла ним із середини XIV ст., коли польський король Казимир III завоював його та приєднав до своїх володінь).

У складі Австро-Угорської монархії Галичина утворювала окремих, так званий “коронний край” зі своїм представницьким органом – Галицьким крайовим сеймом і губернатором – намісником монарха на чолі.

Станом на 1890 р. у Галичині проживало 4,7 млн осіб, із яких близько 63 % становили українці, що були тут корінним населенням, 23 % – поляки (які з'явилися пізніше, переселившись із Польщі), 13 % – євреї, 1 % – особи інших національностей¹. У роки війни з українських добровольців – галичан був сформований Легіон Українських січових стрільців (далі – УСС), який воював у складі австрійських військ проти росіян, але мав основну мету – стати зародком українського національного війська у боротьбі за створення незалежної Української держави². Така нагода їм невдовзі випала.

www.pravo.ua.com.ua

¹ А Жуковский та О Субтельний, *Нарис історії України* (Грицак Я та Романів О ред, Вид-во Наукового товариства імені Т Шевченка у Львові 1992) 68.

² М Лазарович, *Легіон Українських січових стрільців* (Джура 2005) 628.

Перша світова війна, невдачі на фронтах, соціальні й національні негаразди призвели в Австро-Угорщині, яка була багатонаціональною державою, до небувалого загострення національно-визвольного руху поневолених нею народів – переважно слов'янських. Намагаючись врятувати цілісність монархії, 16 жовтня 1918 р. тодішній австрійський імператор Карл I видав маніфест, яким погодився на перетворення Австро-Угорщини на федеративну державу. Союзні “коронні землі” отримали право створити свої представницькі органи – “національні ради”. Цим вирішили негайно скористатися й українці. Вони хоч і становили у краї переважну більшість населення, але все політичне керівництво в Галичині, всі вищі державні посади (зокрема й намісника) перебували у руках поляків. Вони, як і австрійці, вважали українців-русинів людьми нижчого, другого сорту. Щоправда, українські послы були в обох палатах австрійського парламенту, у Галицькому крайовому сеймі, українці мали свої політичні партії, пресу та ін.

Отож, 18 жовтня 1918 р. у Львові були скликані збори всіх українських послів, по три делегати від кожної української партій Галичини й Буковини, від духовенства (на чолі з митрополитом А. Шептицьким), від студентства та інших організацій. На цих зборах було обрано УН Раду як повноважного політичного представництва українського народу в Австро-Угорщині³. Її головою обрано Є. Петрушевича – відомого політика, посла, адвоката.

Австро-Угорська монархія у той час продовжувала розпадатися: 24 жовтня проголосила свою незалежність Угорщина, 28 жовтня – Чехословаччина, 29 жовтня – Сербо-Хорвато-Словенська держава (згодом – Югославія), відновлювала свою державність Польща.

Серед послів новоствореної ЗУНР розгорілася гостра дискусія: чи проголошувати державну єдність із гетьманською Україною (де при владі перебував гетьман П. Скоропадський), а чи поки що залишатися у складі Австрії. Гетьман П. Скоропадський оголосив, що Україна є федеративною частиною Російської республіки. Натомість Президент США В. Вільсон у своїй програмі післявоєнної організації Європи, названій “14 пунктів В. Вільсона” і згодом опублікованій на Паризькій мирній конференції, обіцяв усім народам Австро-Угорщини гарантувати право на самовизначення (п. 10). Росія трактувалась як єдина держава, єдиний народ. Тому злука Галичини з Україною, як небезпідставно вважали послы УН Ради, загрожувала б Галичині теж опинитися під владою Росії, де ще з ХІХ ст. все українське було заборонено (назва народу, мова, літе-

³ Б Тищик, *Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права* (Тріада плюс 2004) 131-2.

ратура, партії, театр тощо). Зрештою, навіть Український національний союз, що виник у Києві і готував повстання проти гетьмана, через свого посланця, який прибув у Львів, радив галичанам поки що не приєднуватися до гетьманської України⁴.

Ситуація для галичан була складною. До того ж стало відомо, що 28 жовтня у Кракові утворено так звану Польську ліквідаційну комісію, яка видала наказ, що вся Галичина повинна увійти до складу відновлюваної Польської держави, від імені якої мають здійснювати владу всі існуючі державні органи Галичини. На 1 листопада ця комісія призначила свій приїзд до Львова і перехід влади від австрійських державних органів до польських.

Отож, галицьким українцям далі не можна було гаяти часу. Одночасно на Буковині місцеві румунські діячі утворили у Чернівцях свою національну раду і розпочали боротьбу за приєднання Буковини до Румунії.

У світлі цих тривожних для українців подій галицька УН Рада стала діяти більш рішуче. У ніч з 31 жовтня на 1 листопада створений ще у вересні Український військовий комітет, який очолював сотник Д. Вітовський, дав наказ українським воякам, кілька тисяч яких дислокувалися у Львові (у складі австрійського гарнізону) зайняти всі важливі стратегічні пункти міста (головну пошту, вокзал, приміщення сейму та ін.). Це було зроблено. 1 листопада по всьому місту замайоріли українські прапори, по вулицях ходили українські патрулі. Вслід за Львовом у кілька найближчих днів українці взяли владу у свої руки по всій Східній Галичині.

Оговтавшись від несподіванки, поляки одразу почали чинити спроби змінити українську владу. Коли це не вдалося мирним шляхом – почалися воєнні дії, які набирали все більшої гостроти, розмаху і жорстокості. Активну участь у цих боях брав Легіон УСС⁵.

9 листопада 1918 р. відбулося важливе, можливо, навіть історичне засідання УН Ради. На ньому вирішено проголосити на західних землях України, зокрема у Східній Галичині, Північній Буковині та Закарпатті, незалежну, тобто суверенну Українську державу – Західноукраїнську Народну Республіку. Вона мала охоплювати близько 70 тис. км² території та 6 млн населення.

Щоправда, оскільки невдовзі всю Буковину захопила Румунія, а Закарпаття – Угорщина (що було санкціоновано країнами Антанти), то фактично ЗУНР охопила тільки територію Східної Галичини (55 300 км²) з 4 млн населення (74 % – українців, 12 % – поляків, 12 % – євреїв, 2 % – інші на-

⁴ Б Тищик та О Вівчаренко, *Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923 рр.* (Світ 1993) 18.

⁵ М Литвин, *Українсько-польська війна 1918–1923 рр.* (1998) 469.

ціональності)⁶. Цього ж дня (9 листопада) УН Радою було утворено уряд ЗУНР – Державний секретаріат у складі 14 державних секретарств (міністерств). Очолив уряд К. Левицький – відомий політик, посол, юрист. Негайно почала створюватися й система місцевих органів управління та самоврядування, система правоохоронних органів, збройні сили ЗУНР.

Уся державно-політична діяльність ЗУНР базувалася на відповідній правовій основі, яка стала творитися з перших днів існування республіки. Використовувалися при цьому й відповідний досвід і законодавчий матеріал Австро-Угорщини. Під кожен свій державно-політичний крок і реформу влада ЗУНР підводила відповідну нормативно-правову базу. Це й не дивно, адже переважна більшість державно-політичних керівників і провідних громадських діячів ЗУНР були правниками.

Зокрема, вже 18 жовтня 1918 р., тобто на першому засіданні УН Ради, був прийнятий Статут УН Ради, у якому, серед іншого, було зазначено:

Українська національна рада є Конституантою тієї частини українського народу, яка живе в Австро-Угорській монархії <...>. Вона має право і обов'язок виконати в хвили, яку признає за відповідну, іменем українського народу Австро-Угорської монархії його право на самовизначення та рішити про державну долю <...>⁷.

Другим історичним правовим актом була постанова УН Ради, прийнята 19 жовтня. У ній йшлося про проголошення на

етнографічних українських областях Австро-Угорщини, зокрема, Східній Галичині з влученням Лемківщини, у північно-західній Буковині з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українській полосі північно-східної Угорщини, які творять одноцільну українську територію, Української держави <...>⁸.

І ось що, вважаємо, було дуже важливим моментом Постанови: проголошувалася рівноправність з українськими громадянами усіх національних меншин, які проживали у цій державі. Їм запропоновано прислати своїх представників до складу УН Ради. Крім того, у документі було встановлено демократичні засади виборчого права в Українській державі: воно має бути загальним, рівним, прямим, таємним із пропорційним представництвом. Національні меншини, зокрема й євреї, які також почали вважатися національною меншиною (при Австро-Угорщині

⁶ Тищик (н 3) 152.

⁷ *Західноукраїнська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постанови* (Литвин М та Патер І та Соляр І упоряд, 2018) 179.

⁸ Там само 180-1.

такого не було) користуватимуться широкою національно-культурною автономією⁹.

1 листопада УН Рада прийняла ще два важливі правові акти: відозву “До населення міста Львова” та звернення “Український народе!”. У них населення Львова та весь український народ повідомлялися, що згідно з ‘волею українського народу на українських землях Австро-Угорщини’ ‘утворено Українську державу’, де ‘найвищою владою є Українська національна рада’, що народ стає ‘господарем на своїх землях, де віками правили чужинці’, що ‘належить негайно утворити власну систему місцевих органів державної влади і управління’, а всі жовніри української народності віднині підпорядковуються УН Раді.

До видання нових українських законів ‘усі дотеперешні закони, наскільки вони не протирічать основам Української держави’, вважалися діючими¹⁰. Усім громадянам Української держави (українцям і національним меншинам) гарантувалася громадянська, національна і віросповідна рівноправність¹¹. Як бачимо – це була, по суті, засаднича декларація, програма діяльності новоствореної української влади, перелік тих правових та організаційних засад, яких вона буде дотримуватися.

В усі повіті і міста та містечка ЗУНР вже у перші дні листопада були делеговані представники УН Ради, які повинні були інформувати населення про події, нормативні акти УН Ради та допомагати в організації та проведенні виборів місцевих тимчасових комісарів й органів народного самоврядування¹².

5 листопада 1918 р. УН Рада прийняла важливий правовий акт – програмний маніфест “Український народе!”. У ньому йдеться про головні напрями діяльності української влади у найближчому майбутньому. УН Рада, звертаючись до українського населення, заявляла:

Після п’ятсот сімдесят восьми літах неволі, упокорення і наруги став Ти, Український Народе, знову сам собі господарем на своїй землі, сам собі сувереном. Порвані кількастолітні кайдани, розвалена довговічна тюрма і перед Тобою відчинається сонячний шлях до світлої народної будучини. Подвиг Твій – це перемога правди над кривдою, світла над тьмою, це перемога демократії, народоправства над олігархією, над поневоленням більшості упривілейованою меншстю¹³.

⁹ Західноукраїнська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті (н 7) 180-1.

¹⁰ І Бойко, *Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX-XX ст.): навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів* (Видавн центр ЛНУ імені Івана Франка 2014) 771.

¹¹ Західно-українська Народна Республіка 1918–1923. Уряди. Постаті (н 7) 244-6.

¹² С Макаруч, *Українська республіка галичан* (Світ 1997) 26-7.

¹³ Західноукраїнська народна республіка 1918-1923. Документи і матеріали, т 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР (Карпенко О та Мицан К уклад, Лілея-НВ 2001) 336.

Після цих, як може здатися, надто пафосних, але глибоко патріотичних слів, народові роз'яснювалися основні засади майбутньої діяльності Української держави. Про це йшлося вже у попередньому (від 1 листопада) зверненні, зазначеному вище. Однак у Маніфесті ці завдання і напрями більш конкретизовані та детальніше подані.

Отже, 'в Українській державі не сміє бути панування багатших над економічно слабшими'.

Всі горожани (громадяни. – Т. Б.) без різниці мови, віри, роду, стану, чи статі будуть справді рівні перед правом, а наскрізь демократичний лад буде опертий на загальнім, рівнім і пропорціональним виборчим праві <...> і забезпечить верховний голос в державі демосові, масам робочого народу. Хлібороб і робітник будуть основою і керманичами держави¹⁴.

Далі у Маніфесті йдеться про майбутні вибори до парламенту – 'як тільки край успокоїться' (мається на увазі, очевидно, війна з поляками. – Т. Б.) буде проведена

справедлива земельна реформа, силою якої земля великих дібр (тобто поміщицька. – Т. Б.) перейде у власність малоземельних і безземельних. Робітниче законодавство забезпечить робітникові 8-годинний день праці, дасть безпеку на старість і нездібність до праці і взагалі повну охорону праці¹⁵.

Також УН Рада проголошувала:

Громадяни! Найважливіша задача теперішньої хвили є закріпити і утримувати те, що створено всенародним зривом. Українські власті, <...> військові мають в цілім краю завести негайно лад, публічну безпеку і спокій <...> Українці! Утвердження української народної держави неможливе без народного війська, народної армії¹⁶.

Отож, усіх здатних до військової служби чоловіків закликали зголоситися до служби у війську.

Зазначалося, що українське населення краю переживає велику, знаменну хвилину.

¹⁴ Західноукраїнська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали, т 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР (н 13).

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

Борис Тищик

Будуємо будучність нашої землі. Лиш єдністю, карністю і напруженням усіх сил народу зможемо цю будову довести до щасливого кінця. Ніхто, хто є Українцем, не може стояти осторонь великого діла, від жертви для щасливої будучини грядучих поколінь¹⁷.

Це був, безсумнівно, знаменний документ, гарячий заклик до діла, єдності, боротьби за власну державність.

Необхідно також відзначити ще один важливий правовий акт цього першого етапу боротьби за Українську державу в Галичині. Маємо на увазі прийнятий УН Радою 13 листопада 1918 р. “Тимчасовий Основний закон”, тобто тимчасову Конституцію ЗУНР. Він складався всього з п’яти артикулів (статей). В артикулі 1 закріплювалася назва держави – Західно-Українська Народна Республіка. В артикулі 2 перераховувалися історичні українські території Австро-Угорської монархії. На них проголошено українську державу ЗУНР (артикул 3). В артикулі 4 закріплювалися верховенство і суверенітет українського народу в державі, який здійснює їх через свої представницькі органи, обрані на підставі загального, рівного, прямого виборчого права при таємному голосуванні за пропорційною виборчою системою. Виборче право надається всім громадянам держави, незважаючи на націю, стать чи віру. Найвищим законодавчим органом ЗУНР мали стати Установчі збори, а до їх обрання ці функції виконує УН Рада, а виконавчої влади – Державний секретаріат. В артикулі 5 йшлося про державний герб ЗУНР – щит із золотим левом на синьому тлі, повернений у правий бік. Такою ж мала бути й державна печатка. Прапор – синьо-жовтий¹⁸.

Хочемо при цьому звернути увагу на таке неординарне рішення влади ЗУНР: наділення жінок виборчим правом, що у світі було тоді рідкісним явищем. Це зробили тільки у Великій Британії – 1918 р., у Німеччині – 1919 р., у США – 1920 р. У газеті “Діло” від 15 листопада було опубліковано ґрунтовне роз’яснення до Тимчасового Основного закону.

15 листопада УН Рада прийняла закон “Про доповнення складу Української Національної Ради представниками повітів і міст”, що невдовзі було зроблено. Упродовж наступних днів прийнято ще кілька важливих законів, які стосувалися процесу організації державно-політичної системи ЗУНР: “Тимчасовий закон про адміністрацію ЗУНР” (16 листопада); Закон про створення постійних комісій УН Ради (22 листопада); Закон про утворення Президії УН Ради (у складі президента УН Ради і чотирьох його заступників) та ін.

www.pravoua.com.ua

¹⁷ Західноукраїнська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали, т 2 (Карпенко О відп ред, Лілея-НВ 2001) 336-7.

¹⁸ Тищик (н 3) 158-9.

У березні 1919 р. був прийнятий “Закон про скликання Сейму (парламенту) Західно-Української Народної Республіки” (однопалатного), а 14 квітня – “Виборчий закон”. Виборче право надавалося усім громадянам ЗУНР, незважаючи на стать, національність чи віру з 21 року. Пасивне право – з 25 років. Позбавлялися виборчого права душевнохворі, особи, засуджені за тяжкі кримінальні злочини (подано їхній перелік), та особи, які упродовж останніх двох років більше двох разів були засуджені за пияцтво¹⁹.

До важливих нормативно-правових актів української влади відносяться й кілька законів, які стосуються судової влади та інших правоохоронних органів, а також розпоряджень і наказів уряду.

Зокрема, 21 листопада 1918 р. УН Рада прийняла “Закон про тимчасову організацію судів і судової влади”. Цим актом тимчасово збережено чинність ‘законів і розпорядків австрійської держави, на підставі яких виконувалось судівництво, оскільки вони не протирічать державності ЗУНР’. Далі йшлося про таке: ‘Усі закони і розпорядки, які мали на цілі охорону прав та інтересів бувшої австрійської держави, її армії та її органів – мають тепер аналогічно застосовуватися для охорони прав і інтересів ЗУНР, її армії та її органів’. Законом створено систему судових органів ЗУНР, при цьому взято за основу систему місцевих судів Австрії. Суддів призначав уряд за рекомендацією Державного секретаріату судівництва. Судді склали присягу на вірність Українській державі та виконання ‘ревно, чесно і безкорисливо своїх службових обов’язків’²⁰.

У лютому 1919 р. Державний секретаріат судівництва видав розпорядження про створення у ЗУНР 12 судових округів і 130 судових повітів, де населення мало обрати відповідні суди. Суди мали діяти за участю присяжних²¹. Згідно з законом від 15 лютого 1919 р. вищою інстанцією для місцевих судів мав стати Вищий суд, а третьою – Найвищий державний суд. Однак через складну політичну ситуацію та польську окупацію їх насправді не було утворено, тому функції другої інстанції доручено виконувати Окремому судовому сенату II інстанції та Окремому судовому сенату III інстанції. Вони, відповідно до розпорядження Державного секретаріату судівництва, були утворені у Станіславові (нині – Івано-Франківськ), оскільки Львів у той час вже окупували польські війська.

Функції державного обвинувачення у судах виконувала державна прокуратура. Її найвищою інстанцією була Вища державна прокуратура, яку очолював Генеральний державний прокурор. Призначав прокурорів

¹⁹ Тищик (н 3) 183.

²⁰ Там само 191-2.

²¹ Тищик та Вівчаренко (н 4) 41.

уряд за рекомендацією Державного секретаріату судівництва. Утворено також військові суди та військову прокуратуру. У ЗУНР відновлено, згідно з розпорядженням уряду, діяльність адвокатури та нотаріату²².

Продовжували діяти й австрійські кодекси, які й далі використовувалися у судово-прокурорській, адвокатській та нотаріальній практиці, зокрема: Кримінальний кодекс 1852 р., Процесуально-кримінальний кодекс 1873 р., Цивільний кодекс 1811 р., Цивільно-процесуальний кодекс 1895 р.

Проте повернімося до важливого законодавства ЗУНР. Створюючи відповідну правову базу щодо організації системи правоохоронних органів, ще 6 листопада 1918 р. УН Рада прийняла закон “Про утворення Корпусу Української державної жандармерії”, який повинен був виконувати поліцейські функції (варто нагадати, що жандармерія у царській Росії мала функції політичної поліції). Ним керувала Команда Української державної жандармерії на чолі з Головним комендантом (ним призначено Л. Индишевського). На місцях необхідно було створити окружні і повітові команди жандармерії, у громадах – пости. Це було зроблено (територія ЗУНР була поділена на 23 округи жандармерії, кожен округ – на три повіти). У Станіславові було відкрито спеціальну жандармерську школу. Навесні 1919 р. чисельність жандармерії у ЗУНР становила: 31 офіцер, 1 тис. жандармів та 4 тис. стажистів²³.

Дуже важливою справою, особливо в умовах війни з Польщею, яка надсилала у Галичину все нові й нові збройні сили, була організація власної армії. Вже на початку листопада УН Рада звернулася до вояків та офіцерів – українців австрійської армії з закликом повернутися у Галичину і стати на захист рідного краю. 2 листопада вона звернулася з таким самим закликом до всього чоловічого населення Галичини та Буковини. І хоча 4 листопада до Львова прибув (із Чернівців) Легіон УСС, але польських військ у краї було значно більше²⁴. Незважаючи на те, що вплив добровольців до українського війська був великий, але це були переважно ненавчені військової справи люди. Командиром українських військ у той час було призначено полковника – українця австрійської армії Г. Стефаніва.

13 листопада 1918 р. Державне секретарство військових справ (далі – ДСВС) видало важливе розпорядження, згідно з яким вся територія країни була поділена на три військові області (А-Львів; Б-Тернопіль; В-Станіславів). Кожна з них поділялася на чотири військові округи, округи – на військові повіти. Була також оголошена часткова мобіліза-

²² Тищик та Вівчаренко (н 4) 45-7.

²³ Тищик (н 3) 199-201.

²⁴ M Klimecki, *Lwów 1918–1919* (Bellona 2000) 7.

ція. Вона не стосувалася національних меншин. Звільнялися від мобілізації студенти, учні середніх шкіл, службовці державної адміністрації, судівництва, пошти і телеграфу, залізниць, учителі, а також особи за станом здоров'я і сімейним станом. ДСВС видало низку інших наказів та розпоряджень, які стосувалися організації збройних сил ЗУНР. У них були створені такі роди військ: піхота, кіннота, артилерія, повітряні сили, санітарна служба, ветеринарна служба, інтендатура, військове судівництво, канцелярська служба, технічний відділ, військово-духівництво²⁵. Встановлено військові звання, військову форму, ступені класності й оплату служби. Окремим розпорядженням ДСВС врегульовано структуру та правове положення окружних військових команд, яким доручено відповідальний обов'язок набору, навчання вояків і формування військових підрозділів. Військові звання, зокрема й офіцерські, присвоювало ДСВС, офіцерські – ще й затверджувала УН Рада. Оперативне керівництво збройними силами здійснювала Головна команда українських військ, яку очолював Начальний вождь зі своїм штабом. У січні 1919 р. на посаду Начального вождя з Києва був запрошений досвідчений бойовий генерал М. Омелянович-Павленко. У складі Української галицької армії відбулася реорганізація, яку юридично закріплено розпорядженням ДСВС: створено три корпуси (по 35–40 тис. вояків), корпус поділявся на чотири піхотні бригади, бригада – на 4–5 піхотних куренів, полк артилерії, кінну сотню, саперний, санітарний і технічний відділи²⁶.

Хоча наростаюча інтенсивність воєнних дій поглинала основні зусилля, кошти та час керівництва ЗУНР, але воно не забувало про інші сфери соціально-економічного, культурно-освітнього життя. Для їхнього врегулювання теж творилася відповідна правова і практична база. Зокрема, 15 листопада 1919 р. УН Рада ухвалила дуже важливий закон про державну мову – нею проголошено українську. Національним меншинам залишено свободу 'уживати як усно, так і на письмі рідної мови в урядових зносинах з державними властями і урядами, публічними інститутами і державними підприємствами'. Усі державні акти, рішення і розпорядження належало публікувати чотирма мовами – українською, польською, єврейською і німецькою²⁷.

8 квітня 1919 р. ухвалено ще один важливий закон – "Про громадянство Західної області УНР" (далі – ЗОУНР) (у січні 1919 р. УНР і ЗУНР об'єдналися в одну українську державу – Українську Народну Республіку). Згідно з цим законом кожна особа, яка в день його оголошення мала право приналежності до однієї з громад ЗУНР, вважалася

²⁵ Тищик та Вівчаренко (н 4) 49-51.

²⁶ Там само 55.

²⁷ Тищик (н 3) 241-2.

громадянином ЗОУНР. Якщо хто-небудь не хотів прийняти цього громадянина, то до 20 травня повинен був подати про це заяву. У законі зазначалося: ‘Чужинці на території ЗОУНР повністю користають з оборони і опіки права ЗОУНР’²⁸.

Не менш гострими й важливими були економічні проблеми ЗУНР, які необхідно було врегулювати, перш за все, у нормативно-правовому полі. На це чекали мільйони людей у країні. Одним із найболючіших у Галичині увесь цей час було земельне питання. Майже половина всіх орних земель і пасовищ, більша частина лісів, водойм при Австрії належали поміщикам, до того ж польським, церкві чи костелу. Понад третина селянських господарств були дрібноземельними або безземельними. Отож, бідне селянство боролось за переділ землі, особливо гостро – на початку епохи революцій у Європі 1917–1918 рр. (у Росії, Австро-Угорщині, Німеччині), за ліквідацію або обмеження поміщицького землеволодіння. Правителі ЗУНР добре усвідомлювали актуальність і значущість аграрної проблеми. Над її вирішенням працювали всі політичні партії у ЗУНР, послі УН Ради, а сама Рада навіть утворила земельну комісію (її очолив Л. Бачинський), що повинна була підготувати проєкт аграрного закону. Галицька преса писала: ‘Повинні ми рішити – Ленін чи Вільсон Це заважить на наших відносинах до сусідніх та дальших держав’²⁹. Після завзятих дискусій і довгих обговорень, навіть суперечок і конфліктів між депутатами УН Ради, 14 квітня 1919 р. земельний закон був прийнятий. Він налічував 21 параграф. Підлягали конфіскації землі поміщицькі, церковні та монастирські; землі, які ‘теперішні власники набули для спекуляції’; землі, власники яких не обробляли їх ‘своїми силами’; землі більші за площею від ‘відведеного нормативу’. Усі ці землі, які належало конфіскувати, творили ‘Земельний фонд ЗОУНР’, з якого необхідно було наділити такі категорії населення (за чергою): ‘вояків-інвалідів; вдів і сиріт полеглих вояків; інших вдів та сиріт; інших дрібноземельних і малоземельних рільників’. Пасовища і полонини переходили у власність громад, ліси – держави. Але у законі не було сказано, чи належало виплачувати власникам чи володільцям конфіскованих земель якесь відшкодування, чи за якусь плату наділялися землею люди, чи безкоштовно. Ці питання віднесено на вирішення майбутнього Сейму, як і реалізацію самої реформи – після закінчення війни³⁰. У промисловості ніякої конфіскації чи націоналізації проведено не було, щоправда, уряд узяв під свій контроль приватні підприємства краю. На них були призначені урядові комісари, введено 8-годинний робочий день.

²⁸ Тищик та Вівчаренко (н 4) 242.

²⁹ Там само 71.

³⁰ Тищик (н 3) 250-1.

Важливим аспектом правової і практичної діяльності влади ЗОУНР була боротьба з голодом. Її очолив Харчовий уряд (голова – С. Федак), який у правах був прирівняний до державних секретарств, тобто міністерств.

Не залишилися поза увагою влади й освіта та культура. Не чекаючи законів, відкривалися українські початкові, середні школи та гімназії (близько 30), три реальні школи, сім учительських семінарій. 13 лютого 1919 р. УН Рада прийняла так званий “Освітній закон”, згідно з яким усі школи у краї – громадські, середні, гімназії, реальні, рільничі, семінарії тощо оголошувалися державними, вчителі і викладачі – державними службовцями. Мовою викладання і навчання стала українська. За національними меншинами закріплено право створювати свої школи, де вести навчання рідною мовою. Дозволялося створювати й приватні школи, але за погодженням із державним секретарством освіти³¹.

Висновки. УН Радою, урядом, державними секретарствами було прийнято ще чимало нормативно-правових актів із різних галузей державно-політичного, соціально-економічного, культурно-освітнього та інших галузей життя новоствореної Української держави на західних землях України. Вживалися енергійні організаційні заходи щодо їхньої реалізації. Щоправда, довше проіснувати, ніж вісім місяців, розвинутися, зміцнитися ЗУНР не зуміла: при прямій військовій і дипломатичній підтримці країн Антанти її окупувала Польща. Проте створення її правової основи, як і взагалі розвиток права у ЗУНР, заслуговує на увагу та схвалення навіть сьогодні.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Klimecki M, *Lwów 1918–1919* (Bellona 2000) (in Polish).
2. Boiko I, *Istoriia pravovoho rehuliuвання tsyvilnykh, kryminalnykh ta protsesualnykh vidnosyn v Ukraini (IX–XX st): navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [History of Legal Regulation of Civil, Criminal and Procedural Relations in Ukraine (IX–XX Centuries): Study Guide for Students of Higher Educational Institutions]* (Vydavn tsentr LNU imeni Ivana Franka 2014) (in Ukrainian).
3. Lazarovych M, *Lehion Ukrainskykh sichovykh striltsiv [Legion of Ukrainian Sich Riflemen]* (Dzhura 2005) (in Ukrainian).
4. Lytvyn M, *Ukrainsko-polska viina 1918–1923 rr. [Ukrainian-Polish War of 1918–1923]* (1998) (in Ukrainian).

³¹ Тищик (н 3) 257-8.

Борис Тищик

5. Makarchuk S, *Ukrainska respublika halychan [Ukrainian Republic of Galicians]* (Svit 1997) (in Ukrainian).
6. Tyshchuk B ta Vivcharenko O, *Zakhidnoukrainska Narodna Respublika 1918–1923 rr. [West Ukrainian People’s Republic of 1918–1923]* (Svit 1993) (in Ukrainian).
7. Tyshchuk B, *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika (1918–1923). Istoriiia derzhavy i prava [West Ukrainian People’s Republic (1918–1923). History of State and Law]* (Triada plus 2004) (in Ukrainian).

Edited books

8. Zhukovskiy A ta Subtelnyi O, *Narys istorii Ukrainy [Essay on the History of Ukraine]* (Hrytsak Ya ta Romaniv O red, Vyd-vo Naukovoho tovarystva imeni T Shevchenka u Lvovi 1992) (in Ukrainian).
9. *Zakhidno-Ukrainska narodna respublika 1918–1923. Dokumenty i materialy [West Ukrainian People’s Republic of 1918–1923.]*, t 1: *Lystopadova 1918 r. natsionalno-demokratychna revoliutsiia. Proholoshennia ZUNR [Documents and Materials. National Democratic Revolution of November 1918. Proclamation of ZUNR]* (Karpenko O ta Mytsan K uklad, Lileia-NV 2001) (in Ukrainian).
10. *Zakhidno-Ukrainska narodna respublika 1918–1923. Dokumenty i materialy [West Ukrainian People’s Republic of 1918–1923. Documents and Materials]*, t 2 (Karpenko O vidp red, Lileia-NV 2001) (in Ukrainian).
11. *Zakhidno-ukrainska narodna respublika. 1918–1923. Uriady. Postati [West Ukrainian People’s Republic. 1918–1923. Governments. Figures]* (Lytyvyn M ta Pater I ta Soliar I uporiad, 2018) (in Ukrainian).

Borys Tyshchuk

DEVELOPMENT OF LAW IN THE WEST UKRAINIAN PEOPLE’S REPUBLIC (1918–1919)

ABSTRACT. The article analyzes the establishment of the West Ukrainian People’s Republic (ZUNR) in November 1918; in 2018–2019 there was 100 years after its proclamation and existence.

The author gives considerable attention to characterization of peculiarities intrinsic to the development of ZUNR law (adoption of the interim Constitution, constitutional laws on citizenship, on the State language (Ukrainian), on establishment of electoral law fundamentals (universality, equality, and secrecy of this law), on elections to the Galicia Seim, and a series of laws relating to State law (on the structure of central and local public and administrative authorities, judicial system of the country, establishment of law enforcement bodies etc.).

The article shows that one of the most important laws adopted by the Ukrainian People’s Rada (UP Rada) was “Interim Fundamental Law on State Independence of the Ukrainian Lands of the Former Austro-Hungarian Monarchy” which completed the process of constitutional arrangement of the newly formed State. This legal act provided for internal legitimization of government and formulated the main vectors for the development of ZUNR as a sovereign State. Proclamation of the newly formed State as the parliamentary republic justified the principles of division of power into legislative, executive and judicial branches. The State’s territory was determined by the ethnographic boundaries within

which Ukrainians resided in the Austro-Hungarian Empire. The fundamental provisions of the ZUNR Provisional Constitution were the guarantees of broad political and national rights of Poles, Jews and Germans. The interim nature of the Constitution was justified by the need to organize the operation of the Republic's Seim, with its primary duties including the approval of the Fundamental Law of the State.

UP Rada, the government, and the State Secretaries adopted many other laws and regulations relating to various branches of public, political, socio-economic, cultural, educational, and other areas of life of the newly formed Ukrainian State in the West lands of Ukraine. Vigorous organizational measures were taken to implement them. However, ZUNR failed to exist, develop, and strengthen for longer than 8 months: it was occupied by Poland which had a direct military and diplomatic support from the Entente countries. Nevertheless, the legal framework created in ZUNR, as well as ZUNR law development in general, deserves attention and approval even today.

KEYWORDS: law; legislation; the State; West Ukrainian People's Republic; Ukraine.